

Varis Liepa (26.02.1940.–28.10.2015.)

“Svilpo tā, lai putns saprot” – tāds 2003. gadā bija raksta nosaukums Pētera Strautiņa publikācijai laikrakstā “Diena”. Izrādās, izmantojot “Vara Liepas metodi”, Latvijā krietni palielinājusies iespēja konstatēt apodziņu – Latvijas mazāko pūci. Atliek vienkārši pasvilpot gaišā dienas laikā, atdarinot apodziņu, un tas atsauksies, ja vien būs tuvumā. Šis ir tikai viens piemērs, kā Varis Liepa sniedzis ieguldījumu Latvijas ornitoloģijā. Tāpēc par visu pēc kārtas.

Varis Liepa dzimis Rīgā, absolvējis Rīgas 1. vidusskolu. Kopš bērnības interesējies par dabu, kolekcionējis putnu olas, skolas brīvlaikus pavadījis pie vecmammās Lielvārdē, kur tikās ar tolaik slavenu putnu vērošanas popularizētāju Kārli Griguli (1886–1972). Padomju gados skolu jaunatne tika aktīvi iesaistīta dažādos interešu pulciņos. Tā 1953. gada rudenī V. Liepam ieteica nodarbības Jauno ornitologu sekcijā Rīgas zoodārzā¹. Dažos turpmākajos gados viņš piedalījās pulciņa aktivitātēs, iesaistījās dobumperētāju pētījumos Pierīgas mežos un putnu gredzenošanā² (Rogaļska 1956; Спурис и др. 1958). 1957. gada maijā kopā ar Bioloģijas institūta ornitologiem piedalījās Kurzemes ekspedīcijā, vērojot un gredzenojot putnus Papes ezerā, Usmas ezerā u.c. Tā paša gada augustā kā jaunākais Latvijas putnu pētnieku grupā V. Liepa apmeklēja 3. Baltijas ornitologu konferenci Viļņā (Vīksne 2006).

Studiju gadi

Skolas laikā pieaugoša interese par putniem un praktiskās aktivitātes rosināja V. Liepu veltīt dzīvi putnu pētišanai. No 1959. līdz 1963. gadam viņš mācījās Latvijas Valsts universi-

tātes Bioloģijas fakultātē, iesaistoties putnu pētījumos. Piemēram, 1960. gada rudenī viņš veica migrējošo putnu uzskaites Vidzemes jūrmalā – Lilastē un Saulkrastos (Каспарсон 1965). Kopā ar kursabiedru Māri Vītiņu 1960. gadā prakses laikā divus mēnešus pavadīja Kandalakšas Septiņu salu rezervātā Krievijā (Vītiņš 1961; Brikmanis 1961). Interesējās arī par dažādām citām dzīvnieku grupām, piemēram, 1963. gadā Latvijā konstatēja un publicēja ziņas par rudens dižspāres (*Aeshna isosceles*) pirmo novērojumu Latvijā (Liepa 1963). 20. gs. 60. gadu sākumā aktīvi iesaistījās putnu pētījumos nesen nodibinātajā ZA Bioloģijas institūta Engures Ornitoloģiskajā stacionārā (Михельсон и др. 1963) un savu diplomdarbu rakstīja par tārtiņveidīgo putnu bioloģiju un nozīmi, balstoties uz uzskaitēm tieši Engures ezerā (Liepa 1963). Apkopoja un publicēja pārskatu par zivju gārņu gredzenošanas rezultātiem Latvijā (par periodu no 1925. līdz 1961. g.: Лиєпа 1966).

Orientācijas pētījumi

Pēc augstskolas absolvēšanas V. Liepa sāka darbu gaitas Latvijas Zinātņu akadēmijas Bioloģijas institūta Ornitoloģijas laboratorijā, kur nostrādāja līdz 2002. gadam.

20. gs. 60. gados laboratorijā tika uzsākti putnu orientācijas pētījumi, kam piešķīra finansējumu, tāpēc ka tolaik zināšanas par orientāciju plānoja izmantot arī militārajām vajadzībām. Ar laiku laboratorijā izveidojās putnu orientācijas pētnieku grupa (pētnieki: Ieva Vilka, Varis Liepa un Jefims Kacs, tehniskais atbalsts – Viesturs Klimpiņš, Gints Strauts, Donāts Spaļs, Rasma Aupmane u.c.), kā rezultātā 1973. gadā Raudas “Kalnājos” tika uzbūvēts putnu orientācijas pētījumiem paredzēts stacionārs ar planetāriju un ar mazo Zeiss zvaigžņu projektoru orientācijas hipotēžu pārbaudei. Turpmākos divdesmit piecus gadus (līdz 1998.g.) stacionārā notika dažādi pētījumi.

Periodā no 1970. līdz 2000. gadam Varis Liepa publicēja 29 rakstus vai tēzes krievu un angļu valodā (sk. literatūras sarakstu) par putnu orientācijas pētījumiem un 1979. gadā aizstāvēja disertāciju. Latviski laiku pa laikam publicēja arī populārzinātniskus rakstus (Liepa 1962, 1967, 1981, 1984, 1987, 1989).

Pēc padomju okupācijas beigām orientācijas pētījumi vairs netika finansēti, tāpēc 20. gs. 90. gadu pirmajā

24.05.1957. Varis Liepa (pa kreisi) un Harijs Mihelsons (1930–1981), Papes ezera piekrastē gredzenojot ķīvītes *Vanellus vanellus* mazuļus.

Foto: J. Šternbergs (no LUBIOL arhīva)

1 20. gs. 50. gados šo pulciņu apmeklēja arī citi aktīvie jaunie naturalisti (Jānis Vīksne, Juris Bergmanis, Juris Lipsbergs, Juris Kazubiernis, Māris Mitrēvics, Juris Vitols, Māris Vītiņš u.c.), daudzi no viņiem vēlāk veltīja putniem nozīmīgu savas dzīves daļu.

2 Laikposmā no 1954. līdz 1964. g., kā arī 1966. g. Varis Liepa apgredzenoja 6396 putnus.

20. gs. 70. gadi. Varis Liepa pie iekārtas, kas paredzēta putnu orientācijas pētījumiem. ZA Bioloģijas institūta Raudas "Kalnāju" stacionārs.

Foto no LUBIOL arhīva

25.04.2015. Varis Liepa. Zaļenieki, Spāres ciems.

Foto: M. Vītiņš

pusē Ornitoloģijas laboratorija uzsāka sadarbību ar vācu putnu orientācijas pētniekiem Wolfgangu un Rozvitu Vilčko (*Wolfgang Wiltschko, Roswitha Wiltschko*), kuri vairākus gadus veica pētījumus Bioloģijas institūta Raudas "Kalnāju" stacionārā. Šajos pētījumos piedalījās arī V. Liepa, kā līdzautors publicējot vairākus zinātniskus rakstus (sk. literatūras sarakstu). Šajos gados viņš veica arī putnu monitoringu pie bijušā padomju armijas lokatora Skrundā (Liepa, Balodis 1993, 1994), kā arī periodā no 1994. līdz 1998. gadam uzrakstīja šķirkļus par putniem pirmajai dabas enciklopēdijai "Latvijas daba".

Citas aktivitātes

21. gs. sākumā V. Liepa aktīvi iesaistījās topošo *Natura 2000* tīkla vietu

monitoringā (EMERALD projekts), veicot putnu uzskaites Kurzemē. Kā ornitoloģijas eksperts piedalījās dabas aizsardzības plāna "Tebras ozolu meži" izveidē (LDF 2006). Publicēja informāciju par dzērvju, zosu un gulbju postījumiem lauksaimniecības kultūrām Latvijā 1998.–1999. gadā (Liepa 2002), kā arī bija viens no rubeņu aizsardzības plāna autoriem (Liepa *et al.* 2003). Aktīvi sniedza ziņas par putnu uzskaitēm 2. Latvijas ligzdojošo putnu atlanta laikā (2000–2004) un 2003. gadā popularizēja apodziņa atklāšanas metodi, provocējot šos putnus dienas gaišajā laikā. Šī metode neoficiāli tika nodēvēta par "Liepas metodi" (Strautiņš 2003), un tā ir mainījusi zināšanas par apodziņa sastopamību un skaitu Latvijā!

Dzīves pēdējā desmitgadē V. Liepa vairs aktīvi nenodarbojās ar putnu uzskaitēm, taču publicēja vairākus populārzinātniskus rakstus žurnālā "Putni dabā" (Liepa 2010, 2013, 2014, 2015). Septiņdesmitās jubilejas gadā (05.08.2010.) sniedza interviu, kurā izklāstīja jaunības dēkas un neparastākos dzīves notikumus (Bušs u.c. 2010).

Viens no LOB dibinātājiem Varis Liepa devās mūžībā septiņdesmit piecu gadu vecumā 2015. gada 28. oktobrī. Kremēts, pelni izkaisīti Ventā, kur tajā ietek Šķēvelis, – skaistā vietā, kas Varim bija miļa kopš maksšķerēšanas laikiem.

RUSLANS MATROZIS,
matruslv@inbox.lv

Literatūra

V.Liepas zinātniskās publikācijas par putnu orientācijas pētījumiem (hronoloģiskā kārtībā):

- Лиeпа В.К. 1970. Миграционное беспокойство зарянок в клетках Крамера при равномерном искусственном освещении. В кн.: Материалы VII Прибалтийской орнитологической конференции. Том I, Рига, Зинатне: 123–127.
- Вилкс Е.К., Лиeпа В.К., Михельсон Х.А. 1970. Влияние одиночной светящейся точки на миграционное беспокойство зарянок в искусственно освещенных клетках Крамера. В кн.: Материалы VII Прибалтийской орнитологической конференции. Том I, Рига, Зинатне: 93–96.
- Вилкс Е.К., Лиeпа В.К., Михельсон Х.А. 1971. О проявлении компасной миграционной ориентации у зарянок в клетках Крамера в закрытых помещениях. В кн.: Анализаторные системы и ориентационное поведение птиц. Москва, МГУ: 16–18.

- Лиeпа В. 1972. Светокомпасная ориентация зарянок в круглых клетках при одиночном искусственном ориентире. В кн.: Тезисы докладов VIII Прибалтийской орнитологической конференции. Таллин: 51–52.
- Mihelsons H., Vilks E., Liepa V. 1972. Results of the investigation of orientation of birds in Kramer-Cages. In: Proceedings of the XVth International Ornithological Congress, The Hague, 30 August – 5 September 1970. Hague, Leiden: 669.
- Лиeпа В., Кац Е. 1975. Изучение становления светокомпасных реакций молодых зарянок и связи этих реакций с миграционной ориентацией. В кн.: Материалы Всесоюзной конференции по миграциям птиц. Том II, Москва: 116–120.
- Лиeпа В. 1975. Свето-компасная ориентация зарянок в круглых клетках при одиночном искусственном ориентире. *Сообщения Прибалтийской комиссии по изучению миграций птиц* 9: 189–211.
- Лиeпа В., Кац Е. 1976. Влияние блокировки отдельных участков планетарного неба на ориентацию

- зарянок. В кн.: Материалы IX Прибалтийской орнитологической конференции. Вильнюс: 135–138.
- Лиєпа В.К. 1978. Звездный компас с поправкой угла движения на время в миграционной ориентации зарянки (*Erithacus rubecula*). В кн.: II Международная конференция стран - членов СЭВ по основным проблемам бионики "Бионика 1978". Том 1. Москва - Ленинград: 114–117.
- Лиєпа В.К. 1978. Испытание лабиринта как метода для изучения ориентационного поведения птиц. В кн.: Ориентация птиц. Рига, Зинатне: 194–205.
- Лиєпа В.К. 1978. Ориентация зарянок в круглых клетках при искусственных световых ориентирах. В кн.: Ориентация птиц. Рига, Зинатне: 77–179.
- Кац Е.Б., Лиєпа В.К. 1978. Ориентационное поведение зарянок в клетках Крамера под открытым небом. В кн.: Ориентация птиц. Рига, Зинатне: 31–61.
- Лиєпа В.К. 1979. Светокомпасные реакции в механизме ночной миграционной астроориентации. Диссертация на соискание ученой степени кандидата биологических наук. Рига.
- Лиєпа В.К. 1981. Влияние смещения биологических часов на ночную ориентацию зарянки в круглой вольере. В кн.: Экология и охрана птиц. Кишинев, Штиница: 136.
- Лиєпа В. 1981. Применение круглой вольеры для изучения миграционной ориентации птиц. В кн.: X Прибалтийская орнитологическая конференция. Тезисы докладов. Том I. Рига: 143–147.
- Лиєпа В. 1983. Некоторые результаты фотометрии небосвода и возможные функции способности птиц к векторной оценке освещения. – В кн.: Тезисы докладов XI Прибалтийской орнитологической конференции. Таллин: 135–136.
- Liєpa V. 1985. Testing the significance of internal clock in the night orientation of the Robin (*Erithacus rubecula* L.) under natural sky. In: Acta XVIII Congressus Internationalis Ornithologici. Moscow, August 16–24, 1982. Vol. II, Moscow, Nauka: 1134.
- Vilks E., Katz Y., Liєpa V. 1985. The role of artificial light sources for the visual orientation of European Robins (*Erithacus rubecula*). - Acta XVIII Congr. Int. Ornithol. Moscow, 1982. I, Moscow, Nauka: 300–303.
- Лиєпа В. 1986. Влияние ротационной информации неба на развитие ориентационных способностей дроздовидной камышевки. В кн.: Изучение птиц СССР, их охрана и рациональное использование. Том 2, Ленинград: 25–26.
- Лиєпа В. 1986. О возможных функциях способности птиц к оценке вектора освещенности. *Орнитология* 21: 94–102.
- Katz Y., Liєpa V., Viksne J. 1988. Orientation researches in the Latvian SSR in 1982-1985. In: Acta XIX Congressus Internationalis Ornithologici, Ottawa, 22–29 VI. 1986. Vol. II, Ottawa, University of Ottawa Press: 1919–1931.
- Лиєпа В. 1988. Предполагаемая роль чувства времени в механизме миграционной ориентации птиц. В кн.: Тезисы докладов XII Прибалтийской орнитологической конференции. Вильнюс: 130–131.
- Liєpa V. 1990. Rotational information - isn't its role in compass orientation of birds underestimated? In: *Baltic Birds* 5. Vol. I. Riga, Zinātne: 258–265.
- Liєpa V. 1994. Do birds respond to celestial rotation indeed only before the onset of first migration? *Ring* 16 (1–2): 16–21.
- Liєpa V., Weindler P. 1994. Orientation of Pied Flycatcher *Ficedula hypoleuca* raised at different magnetic inclinations. *Journal fur Ornithologie* 135 (3): 411.
- Weindler P., Beck W., Liєpa V., Wiltshcko W. 1995. Development of migratory orientation in Pied Flycatchers in different magnetic inclinations. *Animal Behaviour* 49: 227–234.
- Weindler P., Bhme F., Liєpa V., Wiltshcko W. 1998. The role of daytime cues in the development of magnetic orientation in a night-migrating bird. *Behavioral Ecology and Sociobiology* 42(4): 289–294.
- Weindler P., Liєpa V. 1998. The influence of premigratory experience on the migratory orientation of birds. *Ostrich* 69 (1/2): 55.
- Liєpa V. 2000. Indirect evidence for instantaneous use of celestial rotation in the sunset orientation of the pied flycatcher *Ficedula hypoleuca*. *Proceedings of the Latvian Academy of Sciences* 54: 129–135.

Citas publikācijas:

- Brikmanis J. 1961. Nebiedēto putnu zemē. *Padomju Students*, 25.04.1961.
- Bušs A., Keišs O., Grunskā I. 2010. Klasesbiedru jubileja. *Putni dabā* 2010/3–4: 5–7.
- Latvijas Dabas fonds. 2006. Dabas lieguma "Tebras ozolu meži" dabas aizsardzības plāns. Rīga, Latvijas Dabas fonds.
- Liєpa V. 1962. Spārnoto draugu vasaras diena. Grām.: Dabas kalendārs 1962. Rīga, ZA: 93–96.
- Liєpa V. 1963. Spāre *Aeshna isosceles* Muller Zemgales lidzenumā. *Latvijas entomologs* 27: 39–45.
- Liєpa V. 1967. Putnu konkurence ligzdžošanas laikā. Grām.: Dabas un vēstures kalendārs 1968. Rīga, Zinātne: 65–67.
- Liєpa V. 1981. Ko putni iemācās? Grām.: Dabas un vēstures kalendārs 1982. gadam. Rīga, Zinātne: 135–140.
- Liєpa V. 1984. Navigācija bez instrumentiem. *Zinātne un tehnika* 8: 26–28.
- Liєpa V. 1987. Pavasara vārtu vērajs – cirulis. Grām.: Dabas un vēstures kalendārs 1988. gadam. Rīga, Zinātne: 59–61.
- Liєpa V. 1989. Kas gājputnu ceļā sauc. Grām.: Dabas un vēstures kalendārs 1990. gadam. Rīga, Zinātne: 107–110.
- Liєpa V. 2002. Lielo gājputnu un zemnieku ražas konflikts: problēmas un iespējamie risinājumi. Grām.: Aktuāli savvaļas sugu un biotopu apsaimniekošanas piemēri (red.: O. Opermanis). Rīga: 10–18.
- Liєpa V. 2010. Ar kalendāru un kompasu uz Dienvidāfriku. *Putni dabā* 2010/3–4: 8–17.
- Liєpa V. 2013. Putnus iepazīstot personiski. *Putni dabā* 2013/2: 17–20.
- Liєpa V. 2014. Par vālodzēm uz palodzēm. *Putni dabā* 2014/1: 16–17.
- Liєpa V. 2015. Ligzdvietais gaigalai un lielajai gaurai pie Spāres ciemata apkārtnes ezeriem. *Putni dabā* 2015/2: 21–26.
- Liєpa V., Balodis V. 1993. Monitoring of bird-breeding near a powerful radar station. In: *Baltic Birds* 7, Vilnius: 39.
- Liєpa V., Balodis V. 1994. Breeding success of birds at nest-box plots near the Skrunda radar station. In: The effects of radiofrequencies of electromagnetic radiation on organisms, Skrunda, Latvia, June 1994. Abstracts: 25.
- Liєpa V., Račinskis E., Kalvāns A., Hofmanis H. 2003. Rubeņa aizsardzības plāns Latvijā. Rīga, LOB, 52 lpp.
- Rogaļska O. 1956. Zooloģiskā dārza mazie palīgi. *Padomju Jaunatne*, 06.03.1956.
- Strautiņš P. 2003. Svilpo tā, lai putns saprot. *Diena*, 23.05.2003.
- Viksne J. 2006. Trešā Baltijas Ornitologu konference. Viļņa, 22.–28.08.1957. *Putni dabā* 15.4: 32.
- Vitiņš M. 1961. Kad saulei nenāk miegs. *Padomju Students*, 13.01.1961.
- Каспарсон Г. 1965. Миграция птиц вдоль восточного побережья Рижского залива осенью 1960 года. *Сообщения Прибалтийской комиссии по изучению миграций птиц* 3: 51–60.
- Михельсон Х.А., Леиньш Г.Т., Климпиньш В.А., Лиєпа В.К. 1963. Изучение динамики популяций некоторых уток в Латвии сплошным кольцеванием населяющих самок и утят. *Орнитология* 6: 280–292.
- Спури З.Д., Михельсон Х.А., Тауриньш Э.Я. (ред.) 1958. Привлечение полезных птиц-дуплогнездовиков в лесах Латвийской ССР. Рига, издательство Академии наук Латвийской ССР, 249 стр.

Summary

Varis Liєpa (26.02.1940.–28.10.2015.) /Ruslans Matrozis/

The main activity of ornithologist Varis Liєpa in 1960–1990 was the study of bird orientation at the *Kalnāji* scientific station. During this period, he published 29 scientific papers and conference theses on this topic (in Russian and English), as well as many popular-scientific articles in Latvian.